

והגמרא דנה למה צריך ללמוד חיובו של היזק זה מהצד השווה:

היכי דמי, כיצד מדובר? (15)

אי דאפקרינהו, אם המניח את האבן הפקירה, אם כן, **בין לרב ובין לשמואל**, שנחלקו לענין תקלה שלא הפקירה אם חיובה הוא מדין בור או מדין שור, מכל מקום שניהם סוברים שאם הפקירה, **היינו** [הריהו תולדה של] **בור!** וחיובה נלמד מן הבור, כי **מאי שנא בור** [במה שונה הוא הבור] **שכן, תחילת עשייתו לנזק**, מתחילת עשייתו עומד ומוכן הוא להזיק, וחובת **שמירתו** שלא יזיק מוטלת **עליך**, (16) הרי **הני נמי**, התקלות שהן "בור המתגלגל", אף הן **תחילת עשייתן לנזק**, מעת שהניח אותן האדם ברשות הרבים הן עומדות מוכנות להזיק, וחובת **שמירתן** שלא יזיקו היא **עליך**. ולכן, כשם שהבור חייב, אף המניח אבן, שהיא בור המתגלגל, חייב. ואין צורך ללמוד את חיובו מהצד השווה.

ואלא, אם מדובר דהמניח את האבן **לא אפקרינהו** [שלא הפקירו], מכל מקום, יקשה לשיטת **שמואל**, **דאמר**, **כולם** [ואף תקלה שלא הפקירה] **מבור למדנו לחיובו**. ואם כן, **היינו בור**. גם אופן זה הוא תולדה דבור, וחיובו נלמד מן הבור, ואין צורך ללומדו מהצד השווה.

ומתרצת הגמרא מדוע יש ללמוד חיובו מהצד השווה:

לעולם, דאפקרינהו, מדובר באמת שהמניח את האבן, הפקירה, ומכל מקום צריך ללומדו מהצד

השווה, היות **ולא דמי לבור**, אין זה דומה ממש לבור עד שנלמד את חיובו מן הבור, כי יש לפרוך לימוד זה:

מה לבור שהוא חמור, **שכן מעשיו גרמו לו**, פעולתו [כרייתו] של בעל הבור היא שגרמה את ההיזק, **תאמר בהני**, בבור המתגלגל, **שאינ מעשיו גרמו לו**, שהרי ההיזק לא בא על ידי פעולתו של האדם שהניחו, אלא על ידי רגלי האדם ובהמה שגלגלוהו, ולכן אין ללמוד את חיובם מבור לחוד.

אלא שניתן להשיב: **שור** המזיק **יוכיח**. שבעליו חייב למרות שהנזק לא נעשה על ידי פעולתו של האדם אלא רק על ידי ממונו שהזיק.

אך גם לימוד זה יש לפרוך: **מה לשור**, שהוא חמור, **שכן דרכו לילך ולהזיק**, תאמר בבור המתגלגל, שמזיק במקומו. (17)

ועל זה יש להשיב: תקלת **בור תוכיח!** שחייבים עליה למרות שתקלת הבור אינה הולכת ומזיקה.

וחזר הדין, הטענות חוזרות על עצמן, שוב ניתן לפרוך מה לבור שכן מעשיו גרמו לו וכו'.

אלא אנו אומרים בסופו של דבר: **לא ראי זה כראי זה**, אין חומרת הבור כחומרת השור, וכן אין חומרת השור כחומרת הבור, מוכח שאין חומרות אלו גורמות את הדין, אלא הצד השווה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך.

ואת הדין הזה באה המשנה לרבות, לדברי רבא,

שהארכנו בהערות בחברותא על התוס'.

ולפירוש התוס' צריך ביאור הרי מיירי גם ברגלי בהמה, ומדוע מקשה הגמרא כוחו הוא, וצריך לומר שלא גורסים כן.

תוס' רבנו פרץ.

ולאחר שנייחי חייב בעל התקלה, ראה **ברא"ש** סימן א' ובטו"ש"ע סימן תי"א, כיון שלא זכה בו המגלגל, לא הסתלק מעשה הראשון, וחיובו מהצד השווה, כפי שהגמרא מבארת בהמשך. **דרכי דוד**.

16. יש להעיר שהגמרא כאן לא הזכירה "וממונך" וראה לעיל הערה 8.

17. כפי ששינו במשנתנו: "ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק". וראה שם.

15. בספרים שהיו לפני הראשונים היתה כאן הגירסא **אי בהדי דקא אזלי מזקי, כוחו הוא**. כלומר, אם ה"בור" הזה הזיק כאשר התיזוהו תוך כדי הליכתו, אם כן, הוי כוחו של האדם שהתיזו, וחייב מדין אדם המזיק ואין צורך ללמוד מהצד השווה. ואולם **רש"י** כתב שלא גורסים כן, וביארו **התוס'** שטעמו של **רש"י** הוא, כי את האדם שהתיזו אין לחייב כיון שלקמן כז' ב מבואר בגמרא שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים, ולכן נפטר הנתקל בכד ברשות הרבים. ולכן גם כאן יש לו להיפטר. ואת בעל התקלה אין לחייב אלא לכל היותר מדין אש, לכן **רש"י** מוחקו.

ואולם התוס' ועוד ראשונים מקיימים הגירסא, וסוברים כי מה שנאמר "אין דרכו של אדם להתבונן בדרכים" לא נאמר לגבי הליכה בעוצמה שיכול להתיז ולהזיק, וסוברים התוס' שבאופן כזה חייב המגלגל הכל, ובעל התקלה פטור. ויש ראשונים הסוברים ששניהם חייבים כל אחד חצי, וראה מה

במה שאמרה "הצד השווה שבהן" וכו'.⁽¹⁸⁾

הגמרא מביאה תירוץ נוסף מה באה המשנה לרבות:

רב אדא בר אהבה אמר: הצד השווה שאמרה המשנה בא **לא תווי** [לרבות] המניח תקלה ברשות הרבים ברשות בית דין, שאם הוזקו בזה, חייב המניח, כמו **הא דתניא**, ששנינו בברייתא, **כל אלו שאמרו** חכמים שמתרין לקלקל ברשות הרבים, והם: **פותרין ביבותיהן**, שפותרים את צינורתיהן המקלחים מי שפכים שישפכו לרשות הרבים, **וגורפין מערותיהן**, שמשליכים את זבליהם לרשות הרבים, **בימות החמה אין להם רשות**, לא התירו לעשות זאת בימות הקיץ מפני שהרחוב נאה והוא מקלקלו, ורק **בימות הגשמים**, שהרחובות מלוכלכים אז, **יש להם רשות** להוציא לרשות הרבים. אף **על פי שהוצאת השפכים והזבלים נעשית ברשות**, אם הם **הזיקו**, **חייבים השופכים לשלם**.

והגמרא דנה למה נצרך ללמוד חיוב זה מהצד השווה:

היכי דמי, כיצד מדובר? **אי בהדי דקאזלי מזקי**, אם מדובר שהם הזיקו בדרך הילוכם,⁽¹⁹⁾ אם כן, **כחו הוא**, וחייבם הוא מטעם אדם המזיק, ואין צורך ללמוד את חיובן מהצד השווה.

אלא שמא נאמר, שמדובר **בתר דנייח**, שהזיקו לאחר שנחו על הקרקע, שאז נתקלו בהם שור או חמור.

אלא שגם בזאת יש לדון, במה מדובר: **היכי דמי**,

כיצד מדובר? **אי דאפקרינהו**, אם המוציא הפקיר את הזבלים והשפכים, אם כן, **בין לרב ובין לשמואל**, שנחלקו לענין תקלה שלא הפקירה אם חיובו מדין בור או שור, מכל מקום מודים שאם הפקירם **היינו** [הריהו תולדה של] **בור**, וחיובו נלמד מן הבור, שכן **מאי שנא בור** [במה שונה הבור] **דתחילת עשייתו לנזק**⁽²⁰⁾ – מתחילת עשייתו מוכן להזיק, **וממונך**, וההיזק בא על ירך, וחובת שמירתו עליך. **הני נמי**, גם מיקים אלו, **תחילת עשייתך לנזק**, משעת תנחתן עומדים הם להזיק, **וממונך**, וההיזק בא על ירך, וחובת שמירתך מוטלת עליך, לכן, כשם שהבור חייב, אף אלו חייבים, ואין צורך ללמוד את חיובם מהצד השווה.

אלא נאמר שמדובר **דלא אפקרינהו**, שלא הפקיר את הזבלים והשפכים, מכל מקום יקשה לשיטת שמואל **דאמר כולם** [ואף תקלה שלא הפקירה] **מבורו למדנו** לחיובו, ואם כן, **היינו בור**, גם אלו תולדת הבור, ואין צורך ללמוד חיובם מהצד השווה.

הגמרא מתרצת מדוע נלמד חיובם מהצד השווה:

לעולם דאפקרינהו, מדובר באמת שהמוציא הפקירם, ומכל מקום נצרך ללמוד חיובם מהצד השווה היות **ולא דמי לבור**, אינם דומים ממש לבור עד שנלמד את חיובם מן הבור, שכן יש לפרוך לימוד זה: **מה לבור** שהוא חמור **שכן** יצירתו נעשתה **שלא ברשות תאמר בהני דברשות**, תאמר באלו שהוצאתם לרשות הרבים נעשתה ברשות,⁽²¹⁾ ואם כן אין ללמוד את חיובם מן הבור לחוד.

אלא שניתן להשיב: **שור יוכיח!** שמהלך הוא 1-ב ברשות הרבים ברשות בית דין, מכל מקום אם הזיק

רוח שאינה מצויה, ועל זה תחילתו בפשיעה דלא הוי שמור. ראה שם.

19. הכוונה שהאדם שפכים וזרקם לרשות הרבים ולכן הוי כוחו. [ולכאורה שייך בהדי דאולי בשפכים גם כשנגמר כוחו. וראה לעיל ה ב ד"ה ואימא, ולקמן תוס' ד"ה היינו בור ובהערות].

20. ראה לעיל הערה 9 בשם הראב"ד בביאור תחילת עשייתו נזק, וצ"ע דהכא הוא ברשות [מנחת יהודה], ואפשר שזה פירכת הגמרא בהמשך.

21. צריך ביאור מה הכוונה שבור נעשה שלא ברשות, האם הכוונה שיש איסור לעשות בור ואם כן מהו האיסור? עוד צריך

18. בשיעורי ר' שמואל הקשה, מה הוסיף רבא בבור המתגלגל הא זהו ממש כאבנו וסכיננו ומשאו שנפלו ברוח מצויה. ובתחילה כתב שהנפ"מ לענין רוח שאינה מצויה דבאבנו וסכיננו פטור, ובבור המתגלגל יהיה חייב, כפי שביאר המהר"ם שבור המתגלגל הוי על ידי רוח שאינה מצויה ולכן סובר רש"י שלא יתחייב מטעם אש, ראה שם. אך דוחה זאת דלפי זה מה שאמר שור יוכיח היינו דשור גם יהיה חייב כה"ג אם יעוף ברוח שאינה מצויה ויזיק, וזה לא מסתבר.

ומטיק דהנפ"מ יהיה במקום שיכול להזיק ברוח מצויה והזיק ברוח שאינה מצויה, דלגבי בור המתגלגל וכן בשור יהיה חייב מצד תחילתו בפשיעה, אבל באבנו סכיננו ומשאו יהיה פטור דעל ידי תחילתו בפשיעה לא חשיב עשיית מזיק, ובאבנו סכיננו ומשאו עדיין המזיק לא נמצא כשהניחם מה שאין כן בור המתגלגל וכן שור כבר יש מזיק בעולם אלא שהוא שמור לגבי

דין זה בא המשנה לרבות, לדברי רב אדא בר אבהה, במה שאמרה "הצד השווה שבהן" וכו'.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף מה באה המשנה לרבות:

רבינא אמר: "הצד השווה" שאמרה המשנה, בא **לאתויי הא דתנן**, לרבות חיוב זה ששינוי במשנה [בבא מציעא קיז ב]: **הכותל והאילן של אדם שנפלו לרשות הרבים, והזיקו, הבעלים פטור מלשלם על הנזק, כיון שאנוס הוא.** (23) אבל אם נתנו [קצבו] לו בית דין לבעלים זמן לקוץ את האילן, ולסתור את הכותל, כי ראו שהם נוטים ליפול, ואמרו לו שיקוץ או יסתור אותם, ונפלו בתוך הזמן

חייב. (22) אך גם לימוד זה יש לפרוך: **מה לשור** שהוא חמור **שכן דרכו לילך ולהזיק**, תאמר באלו שמזיקים במקומם. על זה יש להשיב: **בור תוכיח!** שחייב למרות שאינו הולך ומזיק. **וחזר הדין**, הטענות חוזרות על עצמן, שוב ניתן לפרוך מה לבור שכן יצירתו נעשתה שלא ברשות וכו'.

אלא מוכח שאין חומרא זו שבשור גורמת את הדין ולא החומרא שבבור גורמת את הדין, אלא הצד השווה שבהן שדרכן להזיק וכו' אף אני אביא את אלו שנעשו ברשות שדרכן להזיק וממונך ושמירתך עליך.

נלמד מהצד השווה מבור ושור המבואר במשנה שדרכן להזיק ושמירתן עליך, ואם ה"פותרין" אינם חייבים בשמירה, הרי יש לפרוך מה לבור ושור שחייבים לשמרם, אלא מוכח שגם עליהם יש חובת שמירה. ואם כן הדרא הקושיא, כיון ששניהם צריכים שמירה שלא יזיקו, מה סברא לחלק, ומה הפירוש שזה ברשות וזה לא.

ובאילת השחר מבאר שהפירוש הוא: "ברשות" הוא שיכול לעשות כן, ו"שלא ברשות" הכוונה שיכולים למנוע ממנו לעשות כן, ואין הכוונה לאיסור לקלקל את רשות הרבים, אלא הכוונה שבני רשות הרבים יכולים למנוע ממנו בדין להניח תקלה ויכולים לסלקה, אבל פותרין לא יכולים לסלקם. ומה שכתבו התוס', מפרש **אילת השחר** שהכוונה שיכולים בני רשות הרבים לסתום את הבור וזה הכוונה שלא ברשות. וראה כעין זה בגרנט סימן קט"ו "דבבור, אפילו יעמיד שמירה על בורו, מכל מקום, כיון שבורו הוא ברשות הרבים, על בי"ד למחות בו, ומה שאין כן בשורו, אי אפשר למחות בו כל ששומר שורו, כיון שיש לו רשות שילך שורו ברשות הרבים. ראה שם. ועדיין צריך ביאור מהי השייכות בין זה שיכולים למחות בו לחיוב על הנזק.

ויש לבאר, שאם יש לבני רשות הרבים אפשרות למחות, ודאי שאין דין על הנזק שעליו להרחיק את עצמו. אבל כשעושים ברשות, גם אם חובת השמירה עליהם שלא יזיקו, מכל מקום, כיון שאין בני רשות הרבים יכולים למחות, יש לומר שגם עליהם יש להישמר שלא יזיקו. וזו היא ההוכחה משור, שלמרות שיש רשות לשור ללכת ברשות הרבים, בכל זאת, אם הזיק חייב. **ובברכת אברהם** פירש כן, והוסיף, כיון שיש לו רשות, הרי ליה כאילו מושאל לו המקום, והוא ליה לגביה כמו בור ברשותו, ואין לו דין תקלה ברשות הרבים, ובאופן כזה על הנזק לשמור את עצמו. ראה שם באורך.

22. אף על גב דשור הוי ממונו מכל מקום, ההוכחה דאף דהוא ברשות חייב. [גרנט סימן קי"ז ד"ה והנה]

23. וכל זה כשבנאה מתחילתו כראוי. אבל אם לא בנאה כראוי ומחמת זה נפל הכותל, חייב בנזקה. רמ"א סימן תט"ז.

ביאור מה הכוונה שהני ברשות, האם הרשות שנתנו בי"ד הוא רק על ההוצאה לרשות הרבים, או שגם אינו חייב לשמור עליהם שלא יזיקו, ויש לו רק אחריות שאם הזיקו חייב? והנה **ברש"י** לקמן [נג א ד"ה נפלו] כתב שיש איסור לקלקל את רשות הרבים. ובפשטות זהו הכוונה שהבור נעשה שלא ברשות, כי יש איסור לחפור בור ברשות הרבים. ואולם הקשה **באילת השחר** שאיסור זה הוא רק מדרבנן, ואם כן מן התורה שפיר יכלנו ללמוד את "פותרין" מבור. ובאמת במשנה למלך הל' רוצח פ"ב הל"ב נקט כן שאיסור זה הוי דרבנן, ואולם בנודע ביהודה [קמא סימן ע"ח] נחלק וכתב "ע"כ צריך לומר דאיסור מדאורייתא לכרות בור ואין זה ענין לקלקול ר"ה דעלמא, רק דומה למזיק חברו בידים דתקלה זו שעושה הוי כמזיק בידים שהתורה חייבתה עליו ולזה כיון רש"י שם." [כוונתו כנראה שרשות הרבים שייך לכולם וכשחופר הוא בכלל האיסור להזיק אחרים]. וראה בקובץ שיעורים בבא בתרא אות ע"ו שכתב דהוי איסור דאורייתא ד"ואהבת לרעך כמוך". וראה עוד בספר המפתח על הרמב"ם המביא אחרונים נוספים שסוברים שהוי מה"ת.

אלא דצריך ביאור דבתוס' הקשו שגם בבור מצאנו בור שנעשה ברשות, כשחפר בור ברשותו ואח"כ הפקיר את רשותו ואת בורו [ראה שם בהערות] ולמה צריכים להוכיח משור. ומתריצים שכיון שהפקיר היינו "שלא ברשות". והנה אם נפרש ש"שלא ברשות" הכוונה לאיסור שיש לקלקל את רשות הרבים צריך ביאור מה שייך איסור באופן כזה שחפר כשזה היה שלו וברשותו. ובכלל צריך ביאור מה שייך איסור של לקול ר"ה לעצם החיוב על הנזק של האדם שהזיק.

והנה בסמ"ע סימן תי"ד סק"ו כתב על זבלים שהוציאו ברשות שאין חובת שמירה עליהם. ולפי זה היה מתפרש בפשטות שעל בור יש חובת שמירה ואם לא שמר חייב, אבל על אלו כיון שאין חובת שמירה לכן פטור. ואולם הוא מביא שהלבוש נחלק וסובר שיש חובת שמירה, וכן מבואר כאן להדיא ב"מאירי" וכלשונו: "אע"פ שיש להם רשות מכל מקום, שמירתן עליו ואם הזיקו חייבין לשלם אף לאחר שנחו ואף אם הפקירן".

והאחרונים הוכיחו מסוגיין כדעת המאירי, שהרי ה"פותרין"

שהקציב לו, והזיקו, פטור, שאף הוא אנוס. אבל אם נפלו לאחר הזמן שהקציבו לו, חייב, כי פושע הוא.

ודנה הגמרא למה חיוב זה נצרך ללמוד מהצד השווה:

היכני דמי, כיצד מדובר? אי דאפקרה, אם הבעלים הפקירו את הכותל והאילן שנפלו, הרי בין לרב ובין לשמואל, החולקים לענין תקלה שלא הפקירה, מכל מקום לדברי הכל, אם הפקירה, היינו [הרי היא תולדה של] בור, (24) וחיובה נלמד מן הבור. שכן, מאי שנא [במה שונה הוא] בור דהזיקו מצוי, שכיח שבהמות יפלו בו ויזוקו, (25) וחובת שמירתו עליך, הרי הני נמי, הכותל והאילן לאחר שנפלו לרשות הרבים, הזיקן מצוי, שכיח שיתקלו בהם, ויזוקו מהם. וכן חובת שמירתן עליך. ולכן, כשם שעל היזק הבור חייב, אף על היזקם של אלו חייב, ואין צורך ללמד מהצד השווה.

ואי — אם מדובר דלא אפקרינהו [שלא הפקירם], מכל מקום יקשה לשיטת שמואל, דאמר כולם [אפילו תקלה שלא הפקירה] מבורו למדנו לחייבו, אם כן היינו בור, גם זה הוא תולדה של בור, וחיובו נלמד מן הבור, ואין צורך ללמוד מהצד השווה. (26)

ומתרצת הגמרא מדוע יש ללמוד חיובו מהצד השווה:

לעולם, דאפקרינהו, מדובר באמת שהפקירם. ומכל מקום, צריך ללמוד חיובם מהצד השווה, היות ולא דמי לבור, אין זה דומה ממש לבור עד שנלמד חיובו מן הבור, כי יש לפרוך: מה לבור, שכן תחילת עשייתו היתה לנזק, תאמר בהני, שאין תחילת עשייתו לנזק, אין בנין הכותל ונטיעת האילן עומדין מתחילתן לנזק.

אלא שניתן להשיב: שור יוכיח, שור המזיק יוכיח שבעליו חייב למרות שאין תחילת עשייתו לנזק.

אך גם לימוד זה יש לפרוך: מה לשור שהוא חמור שכן דרכו לילך ולהזיק, תאמר בכותל ואילן שמזיקין במקומם.

ועל זה יש להשיב: בור תוכיח! שחייב למרות שאינו הולך ומזיק.

וחזר הדין, הטענות חוזרות על עצמן, ושוב ניתן לפרוך: מה לבור שכן תחילת עשייתו, וכולי.

אלא, מוכח, שאין חומרת הדין של הבור וחומרת הדין של השור גורמות את הדין אלא הצד השווה שבהן, אף אני אביא כותל ואילן שנפלו.

דין זה באה המשנה לרבות, לדברי רבינא, במה שאמרה "הצד השווה שבהן" וכו'.

והגמרא ממשיכה לבאר דברי משנתנו:

שנינו במשנה: כשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק וכו'.

ודנה הגמרא בלשון המשנה:

חב המזיק! ? הרי לשון זה אינו מדוקדק! אלא "חייב המזיק" מיבעיא ליה! התנא במשנה היה צריך לנקוט "חייב המזיק". (27)

אמר רב יהודה אמר רב: האי תנא [תנא זה של משנתנו], ירושלמי הוא, דתני לישנא קלילא, שהיו אנשי ירושלים רגילים להשתמש בלשון קצרה [מועטת⁽²⁸⁾], לפיכך נקט "חב" במקום "חייב".

בהערות בחברותא על התוס'. והרא"ש נקט שגם בשעת נפילה הוי בור.

27. בגיטין יא ב מצאנו גם לשון חב "אין חבין לאדם אלא בפניו", "במקום שחב לאחרים", ושם הגמרא לא מדקדקת למה לא נאמר חייב, כי כאן זה מלשון חייב אבל שם "חובה" מלשון הרעה והפסד, לכן לא שייך לשון חייב. [תוס'].

28. קליל הוא תרגום של "מעט" [יוקח נא "מעט" מים, תרגומו "קליל מיא", וראה כן בערוך וברש"י שבת קנ"ג ב] והגרא"א בפירוש על המשניות כתב: קשה, הרי בכל הש"ס נקט התנא "חייב" ואמאי שינה כאן לומר "חב"? ויש לומר, שכאן שייך שפיר לשון "חב", דקאי על דבר שדרכו להזיק ושמירתן עליך, וכשהזיק "חב המזיק", פירוש, השור "חב"

24. ואף על גב דהמפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס פטור, כיון שהתרו בו ולא קצץ וסתר הוי פשיעה. תוס'.

25. לעיל ד א נתבאר שהחומרה המיוחדת של הרגל היא בכך שהזיקה מצוי, כי שם מדובר ברגל אשר הזיקה מצוי במיוחד, לפי שהיא מהלכת כל שעה, וכאן הכוונה רק שהזיקה שכיח באותה מידה של כותל ואילן שנפלו [לפי רש"י כאן, והתוס' לעיל ה ב ד"ה כ'].

26. והיינו בין כשהזיקו בשעת הנפילה, ובין שהזיקו כתקלה לאחר הנפילה. אלא שבשעת הנפילה ניתן לדמותו גם לבור וגם לאש, וכיון שלאחר נפילה הוי רק בור נקטה הגמרא רק "היינו בור" [תוס']. והאחרונים דנו אם בשעת נפילה שניתן לדמותה גם לאש וגם לבור האם חייב על כלים וטמון. וראה

וממשיכה הגמרא לבאר את דברי משנתנו:

שנינו במשנה: כשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

ומבארת הגמרא את דין התשלום במיטב הארץ:

תנו רבנן בברייתא: מה שאמרה תורה בתשלומי נזיקין: "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" [שמות כב] הכוונה היא שישלם במיטב שדהו של נזיק, ובמיטב כרמו של נזיק. כלומר, אם אכלה ערוגה כלשהיא, אפילו פחותת ערך, שמין את הערוגה הטובה יותר של הנזיק כמה היא שווה וכמה תהא שווה ללא הפירות, ואת ההפרש הוא משלם לנזיק, (29) דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר: שומת הנזק נעשית רק לפי הערוגה שאכלה ולא לפי ערוגה טובה ממנה, כי לא בא הכתוב להחמיר עליו לשלם יותר ממה שהזיק, אלא לגבות לנזקין מן העידית. שאם אין לו מעות, ורוצה לפרוע מהקרקע, צריך לתת לניק מהקרקע המעולה שברשותו.

ומוסיף רבי עקיבא: וקל וחומר שיש לשלם מהקרקע המעולה כשמשלם להקדש. והגמרא בהמשך תפרש באיזה תשלום להקדש מדובר. (30)

ודנה הגמרא בדברי רבי ישמעאל:

ורבי ישמעאל, מה הטעם בדבריו? בשלמא אם

אכל שמנה [ערוגה מלאה פירות ושווה הרבה] ודאי הדין שמשלם שמינה כפי שאכל. אבל אם אכל כחושה [ערוגה דלילה ושווה מעט], משלם שמינה?! מדוע עליו לשלם יותר ממה שהזיק?! (31)

הגמרא מתרצת:

אמר רב אידי בר אבין: הכא במאי עסקינן, כאן מדובר בכגון שאכל ערוגה בין הערוגות, שהיו בשדה ערוגות שמנות וגם כחושות, והשור אכל ערוגה, ולא ידעינן [לא ברור לנו] אי כחושה אכל, אי שמינה אכל, ובזה חידשה התורה דמשלם מספק דמי ערוגה שמינה.

אך הגמרא דוחה תירוץ זה:

אמר רבא: ומה אילו ידעינן, הרי אילו היינו יודעים דבודאי ערוגה כחושה אכל, הרי לא היה משלם אלא כחושה. ואם כן, השתא דלא ידעינן, עכשיו בגלל שאין אנו יודעים אי כחושה אכל אי שמינה אכל, יתכן לומר משלם שמינה?! הרי כלל הוא בידינו, שהמוציא מחברו, הבא להוציא ממון מן חברו המוחזק בו, עליו מוטלת חובת הראיה לבירור ודאות תביעתו. ומבלי שיביא ראיה לדבריו הוא אינו יכול להוציא את הממון מחברו, וכיון שכאן יש ספק א אם אכל השור ערוגה שמינה או כחושה, דין הוא שלא יתחייב לשלם בעל השור אלא לפי ערך הערוגה הכחושה, שרק זה ודאי שהוא חייב. (32)

31. כך פירשו רש"י והתוס' בפירוש הראשון. ובפירוש השני פירשו התוס' שאם כשאכל שמינה משלם שמינה, לא קונסים אותו לשלם יותר, מדוע כשאכל כחושה נקנסהו לשלם יותר. ולפי פירוש זה נראה שהגמרא הבינה שהוא קנס שהתורה קנסה וכמו גנב המשלם כפל, רק מקשה שלא מסתבר שאין זה קנס שווה [על פי ריטב"א גיטין מח ב]. וראה בתוס' מה שביארו מדוע לפי רבי עקיבא הבינה הגמרא שאינו סובר כן.

32. המפרשים נדחקו לבאר סברת רב אידי בר אדין, וכי לית ליה המוציא מחברו עליו הראיה. וראה בהערה הקודמת בשם הריטב"א.

יש שכתב שיש סברא שמסתמא אכל את היפה, וסובר ראב"א שהתורה עשתה זאת כמצוה יותר מאשר בפרעון חוב [מרומי שדה]. ויש שכתב שראב"א סובר שמזיק דומה לשומר שחיובו חל משעת פשיעה ולכן בספק כחושה או שמנה הזיק הוי כספק דאיני יודע אם פרעתיך וחייב [אור שמח פ"ט מנז"מ ה"ב]. ויש שכתב, שמדובר ברוב ערוגות שמנות וסובר ראב"א שהתורה גילתה שבנזיקין הולכין אחר הרוב להוציא ממון. גידולי שמואל.

[מחייב] את בעליו לשלם, שכך הוא לשון "חב". רק שלפי זה היה צריך לשנות "חב את המזיק". ועל זה פריך הגמרא: "חב"?! "חייב" מיבעיא ליה, וקאי על המזיק, דאי קאי על השור שמחייב את בעליו, הוה ליה למיתני "חב את המזיק", ועל זה משני, האי תנא וכו', דלעולם קאי על השור, ופירושו חב את המזיק, והאי דלא קתני "את", האי תנא וכו' ונקט לישנא קלילא. [וראה ברש"ש מה שהקשה].

29. הגמרא מיד תקשה על סבירות הדבר, וראה בהערה הבאה בשם הריטב"א.

30. בתוס' רבנו פרץ מפרש שהגמרא הבינה עתה שרבי עקיבא ור"י פליגי בתרתי, גם אם משלם דמי שמינה, וגם אם שיימינן בעידיית דניזק או דמזיק. וראה כן גם בריטב"א [כת"י] גיטין מח ב ואולם יש ראשונים המפרשים שהיה פשוט לגמרא שרבי עקיבא לא סובר כר"י לענין שומת הנזק, מפאת שהיה משמע לגמרא שלולי עלמא בדניזק שיימינן, ובהכרח שפליגי רק לענין שומת הנזק. [ראה ברשב"א ובתוס' תלמיד ר"ת ובשיטמ"ק].

מדובר בה בשדה דניזק, כי היא השדה הניזוקת. אף "שדה" האמור למטה, בסוף הפרשה, "מיטב שדהו ומיטב כרמו", הכוונה היא לשדה דניזק, שמשלם המזיק לפי רמת החשיבות של קרקעות הניזוק.

וטעמו של רבי עקיבא החולק וסובר שבדמזיק שיימינן, הוא: נאמר "מיטב שדהו, ומיטב כרמו, ישלם". וממשמעות הלשון "שדהו, ישלם" משמע שהכוונה למיטב דהאיך דקא משלם, למיטב שדהו של המשלם, דהיינו מיטב של המזיק. וכיון שכך היא משמעות הפסוק, לא יכולה לבוא גזירה שווה ולעקור את משמעות הפסוק.⁽³⁴⁾

שואלת הגמרא: **ורבי ישמעאל**, מה הוא יענה? כי היות שכך היא משמעות הפסוק, כיצד באה גזירה שווה ועוקרת את משמעות הפסוק?

משיבה הגמרא: **אהני גזירה שווה, ואהני קרא**. רבי ישמעאל סובר שאין הגזירה שווה המלמדת ששמין במיטב ד"ניזק" דוחה את הלימוד ממשמעות הפסוק שהכוונה למיטב ד"מזיק", אלא שניהם אמת, וכפי שהגמרא ממשיכה ומבארת:

אהני גזירה שווה, כדקאמינא, הגזירה שווה "שדה שדה" באה ללמד, כפי שנתבאר, באופן שהעידית של הניזק שווה בחשיבותה לזיבורית של המזיק, שבאופן כזה שמין לפי המיטב של הניזק, והמזיק משלם את הזיבורית שלו שהיא כעידית דמזיק.

אהני קרא, הפסוק "שדהו ישלם" המלמדנו ששמין במיטב דמזיק, בא ללמד באופן כזה: **כגון דאית ליה למזיק עידית וזיבורית**, למזיק יש קרקע משובחת וקרקע גרועה, ועידית דניזק לא שויה כעידית דמזיק, וזיבורית דמזיק לא שויה כעידית דניזק⁽³⁵⁾ – הקרקע המשובחת של הניזק, אינה שווה בחשיבותה לא לזיבורית של המזיק ולא כעידית של המזיק. כלומר, למזיק יש או קרקע משובחת יותר ממיטב דניזק, או קרקע הגרועה ממיטב דניזק, ועל אופן שכזה בא הפסוק להשיענו **דמשלם ליה ממיטב דידיה**, שבאופן כזה על המזיק לתת את הקרקע

ולכן הגמרא מפרשת בצורה אחרת את דברי רבי ישמעאל:

אלא, אמר רב אחא בר יעקב: לעולם גם רבי ישמעאל מודה לרבי עקיבא שאין משלם אלא כפי מה שהזיק בודאות. **והכא במאי עסקינן**, ומה שנחלקו בברייתא מדובר בכגון שהיתה עידית דניזק, הקרקע המשובחת של הניזק, היתה שווה ברמת חשיבותה לזיבורית דמזיק, כקרקע הגרועה בין קרקעותיו של המזיק.

ובהא פליגי, בזאת היא מחלוקתם:

רבי ישמעאל סבר, מה שאמרה התורה שעל המזיק לשלם מקרקע שהיא "מיטב", **בדניזק שיימינן**, כוונת התורה לפי המיטב של הניזק. כלומר, שהמזיק ישלם קרקע שהיא שווה בחשיבותה לקרקע המשובחת של הניזק. ובמקרה זה ישלם את הקרקע הזיבורית שברשותו, כיון שהיא שווה בחשיבותה לקרקע המשובחת של הניזק.

ורבי עקיבא סבר בדמזיק שיימינן, מה שאמרה התורה שישלם מ"מיטב" הכוונה היא למיטב של המזיק, שעליו לשלם בקרקע המשובחת שבין קרקעותיו. ולכן, גם במקרה זה לא יכול לשלם בקרקע הזיבורית שברשותו, וכדעת רבי ישמעאל, אלא מהקרקע המשובחת שברשותו.

והגמרא מבארת טעם הפלוגתא:

מאי טעמא דרבי ישמעאל, מאי טעמו של רבי ישמעאל?

נאמר "שדה" למטה, בפרשת שן ורגל [בסופה] נאמר "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם". **ונאמר "שדה" למעלה**, בתחילת פרשת שן ורגל נאמר "ובער בשדה אחר". ונלמד גזירה שווה "שדה שדה":⁽³³⁾

מה "שדה" האמור למעלה, "ובער בשדה אחר",

34. ופירוש דברי רבי עקיבא הם: לא בא הכתוב להקל על המזיק להיפטר בזיבורית שלו אם היא כעידית של ניזק, אלא להגבות לניזקין מן העידית של מזיק. רש"י גיטין מט א.

35. על פי הגירסא המובאת בשם ר' שכנא, וראה כן בתפארת שמואל.

33. כך הפשטות, וכלשון הגמרא בהמשך "אהני גזירה שווה". ואולם בשיטה מקובצת מביא בשם רבנו תם שבכל מקום דקאמר כי האי לישנא "נאמרה תיבה זו למעלה, ונאמרה תיבה זו למטה", לא דיינינן ליה בגזירה שווה אלא כמו לימוד סתום מן המפורש. וראה נמי בתוס' ערכין טו א ד"ה הו, שכתב בשם ר"י שאין זה גזירה שווה גמורה.

המשובחת שלו. והחידוש הוא, **דלא מצי אמר ליה: תא את, גבי מזיבורית!** שלא יכול המזיק לומר לניזק בוא ותגבה מהזיבורית.

כי לולי הפסוק, היינו אומרים שלא חייבה התורה את המזיק לשלם קרקע יותר משובחת מהעידית של הניזק, וכיון שהעידית של המזיק משובחת יותר, לא היה עליו לתת אלא את הזיבורית. קא משמע לן הפסוק שלא יכול לומר כן, **אלא גבי ממיטב**. גובה הניזק מהקרקע המשובחת של המזיק.⁽³⁶⁾

הגמרא עוברת להמשך דברי רבי עקיבא:

שנינו בברייתא: **רבי עקיבא אומר: לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן ההקדש, וקל וחומר להקדש, שמשלם לה מן העידית.**

שואלת הגמרא: **מאי קל וחומר להקדש, על איזה**

אופן בהקדש מדבר רבי עקיבא שחיובו בעידית נלמד מקל וחומר?

והגמרא מפרשת את שאלתה, בהביאה את הקושי שיש בכל אפשרות של ביאור:

אי לימא דנגח תורא דידן לתורא דהקדש, אם נפרש שמדובר בשור שלנו [של הדיוט] אשר נגח שור של הקדש, ועל כך אמר רבי עקיבא שבעל השור המזיק חייב לשלם להקדש מן העידית, הרי זה לא ניתן לומר, כי נאמר בפסוק "כי יגח שור איש את שור רעהו", ודרשינן מזה [לקמן לז ב] שהתורה באה למעט, "שור רעהו" אמר רחמנא, ולא "שור של הקדש". התורה חייבה רק כשנגח שורו את השור של רעהו, ופטרה כשנגח שור של הקדש. ולכן לא יתכן לומר שעל האופן הזה מדבר רבי עקיבא שחייב לשלם מן העידית.⁽³⁷⁾

אינו מיטב של הניזק, הרי בכלל מאתיים מנה, ומה איכפת לן שזה שווה יותר. ומבאר בחידושי ר' אריה לייב, שהרא"ש סובר שהחיוב חל בשעת הנזק [ראה בהערות על התוס' שהבאנו שנסתפק בזה הגרע"א], וכאן בשעת הנזק לא יכול לחול עליו חיוב מדין מיטב של הניזק לא על הזיבורית שהיא פחות מהמיטב של הניזק ולא על הבינונית משום שהוא יותר, ואי אפשר לחייבו כדינו לכן חל חיוב מיטב דמזיק.

והגרע"א היקשה, למה הגמרא לא מעמידה שאהני קרא באופן שאין לניזק כלל קרקע, שאז על המזיק לשלם מעידית שלו.

וכתבו האחרונים, שהדבר תלוי בפלוגתא הנ"ל. שלפי הריטב"א לא קשה, כיון שאין דין לשלם מעידית דמזיק אלא רק מעידית דניזק, וכיון שאין לניזק עידית, יש לומר שבאמת אינו מחויב לתת לו מיטב כי בכהאי גוונא לא התחייב כלל לתת מיטב. ואולם לשיטת הרא"ש, שמשלם מיטב דמזיק, קשה.

וביב"ש ובפילפולא חריפתא היקשו על הרא"ש, למה הוא מביא את פלוגתת הראשונים הזאת, והרי הם נחלקו לפי רבי ישמעאל, ואילו הרא"ש פוסק כרבי עקיבא, ואם כן, אין נפקא מינה בדבריהם להלכה. וראה מה שכתב בזה בתפארת שמואל. ובחידושי ר' שמואל כתב שהנפקא מינה היא לענין בעל חוב שרוצה בינונית, כדינו, והלווה רוצה לתת לו עידית. ראה שם באורך.

וראה עוד בחידושי ר' אריה לייב ובחידושי ר' שמואל וכן בשיעורים שלו, דרכים נוספות בביאור מחלוקת הראשונים.

37. ואף שאר ניזקין שהזיקו את הקדש פטורין, לכן לא מוקמינן באכילת בהמתו בשדה הקדש, רש"י בפירוש א' ותוס'.

לישנא אחרינא פירש רש"י, שלא יתכן נזק שן בהקדש, כי אם אכלה השן בשדה חרם, הרי הוא ניתן לכהנים, ואינו הקדש. ואם מדובר שהחרים אדם שדה לבדק הבית, הרי

36. נחלקו הראשונים, איך הדין אם יש למזיק עידית בינונית וזיבורית, ובינונית דידה שווה יותר מעידית דניזק, האם גם אז עליו לשלם מעידית דידיה, או שסגי שישלם מהבינונית כיון שהיא יותר מהעידית דניזק.

הרא"ש [סימן ב'] מסיק כדעת הסוברים שמשלם מעידית שלו "דאהני גזירה שוה ואהני קרא תרוייהו לשלם ממיטב, אהני גזירה שוה לשלם לו מזיבורית דמזיק כשהוא עידית דניזק, ואהני קרא כשאינה כמיטב דניזק לשלם ממיטב דמזיק, דלעולם בעינן מיטב או דמזיק או דניזק". ואולם הריטב"א ריש פ"ה בגיטין מסיק כדעת הראשונים הסוברים שמשלם מבינונית.

ובביאור פלוגתתם כתבו האחרונים שנחלקו מה אהני קרא; **הריטב"א והראשונים** הסוברים שמשלם מבינונית, סוברים שלא נתחדש כאן דין מיטב חדש, כי יש רק מיטב דניזק, אלא שבמקרה שיש לו קרקע שפחותה ממיטב דניזק, וקרקע שמעולה ממנה, קא משמע לן הקרא שחייב לתת מהמעולה ממנה ואינו יכול לפטור עצמו בזיבורית ולזה אהני קרא. כי מסברא היינו אומרים שישלם רק זיבורית כיון דטפי מעידית דניזק אינו חייב. וכן משמע בלשון הריטב"א: ומיהו אי אית ליה למזיק בינונית דשווא טפי מעידית דניזק, ודאי בכי האי יהיב ליה בינונית, דהא מקיים ביה שפיר עידית דניזק כיון דשויה טפי וכי. וראה בחידושי ר' אריה לייב סימן נב שמוכיח שכך הוא גם דעת התוס' כאן [ראה בהערות בחברותא על התוס'].

אולם הרא"ש והסוברים כמותו סוברים דאהני קרא שאם אינו יכול לשלם ממיטב דניזק עליו לשלם ממיטב דמזיק, וכלשון הרא"ש: "דלעולם בעינן מיטב או דמזיק או דניזק". [ראה כן בחידושי רע"א החדשים לקמן ז ב, וכן בחידושי ר' אריה לייב סימן נב ובחידושי רבי שמואל סימן ז, ובשיעורי ר"ש ועוד].

אלא שנתקשו האחרונים בסברת הרא"ש, מדוע הבינונית

בעל חוב הדיוט **בנזיקין**, שהניזק נוטל קרקע עידית, **תאמר בהקדש, שהורע כוחו בנזיקין**, שההקדש אינו נוטל כלום עבור נזקיו. ואם כן, אין זה כל שכן שההקדש יגבה חובו מן העידית.

ולכן הגמרא מעמידה: **לעולם מדובר, דנגח תורא דידן לתורא דהקדש**, ורבי עקיבא אכן מדבר בנזקי קרן, ובאופן ששור שלנו [של הדיוט] נגח שור של הקדש. ומה **דקא קשיא לך**, הרי **"שור רעהו" אמר רחמנא ולא "שור של הקדש"**, והיה לו להיפטר לגמרי, כי התורה ממעטת את הנוגח שור של הקדש, יש לתרץ, **רבי עקיבא סבר לה כרבי שמעון בן מנסיא**, המפרש אחרת את משמעות הכתוב, וכדלהלן:

דתניא, רבי שמעון בן מנסיא אומר: שור של הקדש שנגח שור של הדיוט, פטור ההקדש מלשלם את נזקו. אך שור של הדיוט שנגח שור של הקדש, הרי בין אם השור הנוגח הוא תם, ובין אם הוא מועד, משלם להקדש נזק שלם. כי כך הוא

ואלא, שמא תאמר, שדינו של רבי עקיבא הוא, לאומר "הרי עלי מנה לברק הבית" (38) שאם נדר אדם והתחייב מנה להקדש עבור בדק הבית, למדים אנו מקל וחומר **דאתי גזבר, ושקיל מעידית**, שהגזבר הבא לגבות את חובו להקדש, גובה זאת מן העידית, גם זאת לא ניתן לומר, כי **לא יהא אלא בעל חוב**, הרי ההקדש, הנושה באדם זה שהתחייב בדיבורו לחוד, אינו עדיף על בעל חוב רגיל הנושה בחבירו בעקבות הלואה, וכדומה. (39)

ובעל חוב הרי אין דינו לגבות אלא בביונות, (1) ולכן ודאי שגם הגזבר לא גובה באופן כזה מן העידית.

וכי תימא, שמא תאמר, סבר רבי עקיבא כי כל בעל חוב נמי דינו בעידית, ולכן יש ללמוד קל וחומר מהדיוט להקדש שהגזבר יגבה מעידית,

הרי גם אם נאמר כך, עדיין קשה, שהרי **איכא למיפרך את הקל וחומר: מה לבעל חוב הדיוט, דין הוא שיגבה את חובו מן העידית, שכן יפה כוחו של**

ובתוס' שאנץ.

38. כל צרכי בית המקדש, כמו תיקון הקילקולים בכתלים, וכדומה, נקראים בדק הבית.

39. לפי רש"י בגיטין. והנה בקצוה"ח סימן פ"ז ס"ק כ"א כתב דהאומר הרי עלי וכו' נתחייבו נכסיו כמו בנותן שט"ח להדיוט, ואולם מביא מדברי ה"תומים" שמשמע שהחוב אינו ממוני אלא כנדר הקדש, ולפי זה מובן יותר לשון רש"י שם שכתב שבהקדש זה "בדיבורא בעלמא דקביל עליה" ראה שם.

1. **ברשב"א** בגיטין שם הגירסא "לא יהא אלא בעל חוב, ותנן בעל חוב בביונות". ומבאר הרשב"א, כי למרות שמן התורה דינו בזיבורית, נקט ביונות לרבותא, שאפילו מדרבנן אינו אלא בביונות.

ולענין הלכה כתב **המאירי**, שהאומר "הרי עלי מנה לברק הבית", גובה הזגבר מביונותי כבעל חוב. וכן **ברשב"א** שם, בהערה 46, אפשר שדינו בזיבורית, כי לא שייך בזה הטעם של נעילת דלת. ואולם בשיטה מקובצת מביא בשם **הרמ"ה** שדינו בעידית, כי קיימא לן שבעל חוב דינו בעידית. ראה שם.

ובתוס' רבנו פרץ הקשה: ואם תאמר, וכי לא עדיף הקדש מהדיוט, ואם כן, מאי פריך? יש לומר, דפריך שפיר, משום שבעל חוב, מן התורה דינו בזיבורית, אלא משום נעילת דלת אוקמוה רבנן אביונותי, ואם כן, גבי הקדש, שלא שייך בו נעילת דלת, דייך אם יגבה מביונותי, כי שני יפוי כח לא עבדינן ביה.

המקדיש או אדם אחר פודין אותו מיד, וביובל חוזרת השדה מן הפודה אותה לכהנים, ולא להקדש. ואם מדובר שהבהמה אכלה בשדה הקדש לפני שהספיקו בעלים או אדם אחר לפדותה, מכל מקום, אין מעילה בקרקעות, וכשאוכלת במחובר לקרקע, דינה כקרקע, וכיון שמיעטה התורה את הקרקע של הקדש ממעילה, הוא הדין שמיעטתה התורה משאר תשלומין להקדש [על פי **דברי יחזקאל** סימן מו אות א].

ומלישנא אחרינא של רש"י משמע, שהוא סובר שפטור "רעהו" נאמר רק בקרן ולא בשן, והגמרא לא נקטה שן כיון שהוא לא מצאה אופן להעמידה. והיקשו האחרונים, אם כן, למה לא נקטה הגמרא כשאכלה פירות תלושין, שחייבים עליהם משום שן. ולכן מפרשים **המהר"ם והפני יהושע**, שגם הלישנא אחרינא סוברת שפטור אף בשאר מזיקים, ולא רק בקרן. וקושיית רש"י היתה, למה הגמרא נקטה מקרה של קרן "אילימא שנגח", ולא מקרה של שן, והרי הברייתא מדברת בשן. ולכן מפרש רש"י שלא משכחת לשן.

ובדברי רש"י יש דרכים נוספות, ראה **במהרש"ל ובשיעורי ר' שמואל**, ועוד.

ואולם, יש ראשונים הסוברים שאכן שן חייבת על היוק בהקדש, ומה שלא מעמידים כאן בשן, כתבו **התוס' בגיטין** [מט א ד"ה שור] כיון דכתיב "רעהו", תו ליכא למילף מיטב בשן ורגל שהזיק את ההקדש מק"ו דהדיוט, דאיכא למיפרך, מה להדיוט, שכן יפה כוחו לענין קרן. וראשונים אחרים תירצו, ששן שאכלה בהקדש דינה מהתורה הוא בעידית, כיון שלא נאמר בה "רעהו", ולכן לא צריך קל וחומר, דהא מכל מקום, "שדה אחר" קרינא ביה. ראה כן **בראב"ד ובתוס' רבנו פרץ**

רבי עקיבא סבר כרבי שמעון בן מנסיא, שמשלם
אף שור תם נזק שלם, **ורבי ישמעאל סבר כרבנן,**
הפוטרים לגמרי.⁽⁴⁾

כי רבי עקיבא שמע את רבי ישמעאל שהוא מתייחס
רק אל נזקי הדיוט, אבל בנזקי הקדש פוטר, לכן יצא
לחלוק.⁽⁵⁾

והגמרא משיבה: אם כדברך, שלא נחלקו אלא רק
לענין הקדש, **אם כן, מאי,** מהו הלשון "לא בא
הכתוב" שאמר רבי עקיבא? והרי משמעו הוא, כי
לא כך אמר הכתוב, אלא אחרת. ומשמע שנחלק עם
רבי ישמעאל גם בפירוש הפסוק לענין מיטב.

והוכחה נוספת מביאה הגמרא:

ועוד, מאי קל וחומר להקדש! אם מה שאמר רבי
עקיבא "לא בא הכתוב אלא לגבות לנזיקין מן
העידית", כוונתו היא לעידית דניזק ולא דמוזיק, הרי
נמצא שבא בדבריו להסכים להקל, כי הרי באופן
כזה שזיבורית דמוזיק כעידית דניזק די בכך שיתן
המוזיק מן הזיבורית. לפי זה מתפרש ההמשך "וקל
וחומר להקדש", שבהקדש כל שכן יש להקל בו,
שמשלם אף הוא רק ממיטב דניזק, והרי לרבי עקיבא
ההקדש חמור יותר, שאפילו התם משלם נזק שלם,
וכיצד נאמר כל שכן להקל?⁽⁶⁾

דורש את מיעוט התורה: רק לגבי "שור רעהו" אמרה
התורה את החילוק בין תם למועד [שהתם משלם
חצי נזק], אך לא לגבי שור של הקדש, אלא המזיק
שור הקדש, אפילו אם היה השור המזיק תם, משלם
נזק שלם.⁽²⁾

ועל התשלומים האלו אמר רבי עקיבא, שההקדש
גובה את שיעור דמי שורו שהזק מהעידית של
קרקעותיו של המזיק, בקל וחומר מהמוזיק הדיוט,
שמשלם לו מעידית.⁽³⁾

אך שואלת הגמרא: **אי הכי,** אם בדברי רבי עקיבא
מתבאר שסובר כרבי שמעון בן מנסיא, אם כן,
הפלוגתא בין **רבי ישמעאל ורבי עקיבא, ממאי**
דבעידית דניזק וזיבורית דמוזיק פליגי? מנין לנו
שהם נחלקו באופן שהעידית של הניזק שווה
כזיבורית של המזיק, ולדעת רבי ישמעאל שמין
בדניזק, ולכן יכול המזיק לתת הזיבורית שלו ששווה
כעידית דניזק, ואילו רבי עקיבא סובר בדמוזיק
שיימינן, ועליו לתת את העידית שבנכסיו;

דלמא, דכולי עלמא בדניזק שיימינן, שמא בזאת
לא נחלקו, וגם רבי עקיבא סובר שבדניזק שיימינן,
ו"לגבות מן העידית" שאמר, הכוונה לעידית דניזק,
והכא, ונחלקו כאן רק לגבי ה"קל וחומר להקדש",
בשור הדיוט שנגח שור של הקדש, **ובפלוגתא דרבי**
שמעון בן מנסיא ורבנן, קמיפלגי.

2. רש"י. וראה בגמרא לקמן לו ב ובהערה הבאה.

3. הראשונים מקשים, הרי לקמן לו ב מבואר שגם ההקדש
היה בכלל חיוב התורה של שור המועד, ומדוע אם כן נצרך
לימוד מקל וחומר למיטב. ומביא הרשב"א בגיטין מט א לתוך,
שבמיטב כתוב "ויער בשדה אחר", דמשמע בשדה אחר כמוהו,
לכן היינו ממעטים את ההקדש לענין מיטב, לפיכך נדרש הקל
וחומר. וכן תירץ כאן בשיטה מקובצת בשם תוס' שאנץ.
ותירץ עוד, שהלימוד בא על התם שמשלם מעידית. וראה עוד
בשיטה מקובצת מה שמביא ליישב.

ואולם התוס' הקשו, גם אם סובר כרבי שמעון, יש לפרוך
את הקל וחומר, מה להדיוט שכן יפה כוחו בנזקי אדם ובור.
והתוס' בגיטין תירצו, שהקל וחומר הוא מקרן עצמה, מה קרן
הדיוט דקיל, דתם אינו משלם אלא חצי נזק, גובה במועד מן
העידית – קרן הקדש, דחמור, לא כל שכן. וכתבו האחרונים,
שלפי זה הקל וחומר לא יועיל אלא למועד שישלם ממיטב,
אבל בתם נאמר "דיו לבא מן הדין להיות כנידון", וישלם רק
מגופו, ולא מן העליה.

4. דכל היכא דאפשר דלאו לאפושי פלוגתייהו, עדיף מלשוויה
פלוגתא בינייהו בכדי, וכיון דבהקדש פליגי וכו'. ריטב"א

בגיטין שם.

5. בשיטה מקובצת מביא בשם תוס' הרא"ש שמקשה על
הסלקא דעתך, שאם לא נחלקו לענין מיטב, למה נקט רבי
ישמעאל "ניזק" בדבריו, והוי ליה למנקט הדיוט לאפוקי הקדש,
ומתריך: "דמתוך דברי רבי ישמעאל משמע נמי לאפוקי הקדש,
דליכא למימר בהקדש "בדניזק שיימינן", לפי שיש להקדש
קרקע בכל מקום, ואי אפשר לעמוד על מיטב שלו.

6. רש"י. וראה בריטב"א [כת"י גיטין שם]: ועוד, אי סלקא
דעתך כי קאמר רבי עקיבא לגבות מן הנזיקין מן העידית,
בעדית דניזק, לא גבי אלא מן הזיבורית, ואם כן מאי קל וחומר
להקדש דלא גבי ממוזיק אלא מן הזיבורית, וכי למדין חמור מן
הקל להקל עליו?

והקשו הראשונים, שניתן לפרש שהקל וחומר בא לחייב את
מוזיק ההקדש בתשלום, ולא לפוטרו כמו שסובר רבי יהושע.
וכן אפשר לבארו לענין המיטב, שבא לומר על עצם החיוב
שאף להקדש חייב ממיטב ולא יכול לשלם מזיבורית ושייך על
זה קל וחומר.

ובקיקיון דיונה מבאר, שהראשונים הבינו בדברי רש"י
שבסך הכל זה גריעותא וקולא, ולכן הקשו. אבל באמת כוונת

מצד אחר כתיב **"מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם"** [שמות כב ד], הרי שאמרה התורה **"מיטב"**, אין, אם בא המזיק לשלם מקרקעותיו, יכול לשלם דוקא מקרקע שהיא מיטב [עידית], אבל מידי אחריני, לא. אם רוצה לשלם מקרקע אחרת שאינה מיטב, אינו יכול לעשות כן.

ואילו מצד שני, והא תניא בברייתא: גבי בור נאמר **"בעל הבור ישלם, כסף ישיב לבעליו"** [שמות כא לד], והמילה **"ישיב"** מיותרת היא, שהרי נאמר **"ישלם"**, ודי היה לו לומר **"בעל הבור ישלם כסף לבעליו"**. אלא בא הכתוב המיותר **לרבות שווה כסף**, והיינו, את כל אופני ההשבות [התשלומים], שיכול המזיק לשלם נזקו אפילו בחפץ השווה ערך ממון, ואפילו סובין.⁽⁸⁾

הרי שניתן לשלם אף בסובין, ולא דוקא ממיטב.⁽⁹⁾ ומתוצאת הגמרא: **לא קשיא**. אין זו סתירה. כי כאן

והוכחה נוספת מביאה הגמרא מברייתא מפורשת:

ועוד, הא אמר רב אשי, תניא בהדיא, מפורש כן בברייתא:

דתניא, מה שאמרה תורה [שמות כב] **"מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם"**, היינו **מיטב שדהו של ניזק, ומיטב כרמו של ניזק, דברי רבי ישמעאל**.

רבי עקיבא אומר: כוונת התורה אינה למיטב דניזק, אלא **מיטב שדהו של מזיק ומיטב כרמו של מזיק**.

הרי מפורש שכוונת רבי עקיבא היא למיטב דמזיק, ונחלק אף בזאת עם רבי ישמעאל.⁽⁷⁾

רמי ליה אביי לרבא, הקשה לו, שיש לכאורה סתירה בין הפסוקים, בענין חיוב תשלום נזקין ממיטב:

ישמעאל, כי לפי רבי עקיבא שמשלם מיטב דמזיק מובן הדבר שהתורה חייבתו לשלם את הטוב ביותר שיכול, אך לרבי ישמעאל צריך ביאור, ומבאר שחייבה התורה לשלם לניזק כאילו הוזק לו את השדה הטובה ביותר, וחומרא היא במזיק. [וראה באופן אחר בחידושי ר' אריה לייב סימן נב]. והיינו דאמר רבי עקיבא **"לא בא הכתוב לחייבו לשלם לניזק יותר ממה שהזיק לו, אלא לגבות לנזקין מן העידית"**, כלומר לא כאילו הוזקו לו את העידית אלא שישלם לו מן העידית. וראה בהערות שבחברותא על התוס' לעיל ו ב, הערה 39, מה שכתבנו ליישב בשם המהר"ם.

8. רש"י. ובשיטה מקובצת מביא בשם הר"ח: **"פירוש, ישיב כל מה שישלם המזיק השבה היא ובדידה תליא רחמנא דכתיב ישיב"**.

9. א. האחרונים חקרו, האם קושיית אביי היא שמפסוק אחד אנו לומדים שתשלום נזקין צריך להיות דוקא ממיטב מקרקעותיו, ובפסוק אחר למדנו שאפשר במטלטלין. או שקושיית הגמרא היא על הסיום **"ואפילו סובין"**, שבקרקע יש דין מיטב, ובמטלטלין די בכל מילי ואפילו סובין. והיינו שמצד שווה כסף ככסף לא היה קשה, כי אפשר לומר ששייך בזה מיטב. וחקר בזה **בשיעורי ר' שמואל**. ובפשטות, הקושיא היא מהתשלום **"סובין"**, כפי ששמעם בתירוץ שהגמרא מביאה לקמן בעמוד ב וברש"י שם. וכן משמע **ברא"ש** במה שכתב בדברי רב הונא לקמן ט א. וראה **ברש"ש** שם. וראה גם **במנחת יהודה** המביא ראיות אלו מהמשך הגמרא שהקושיא מה"סובין". אלא שמביא גם ראיה להיפוך ראה שם. וראה גם בחידושי ר' אריה לייב סימן נ"ה סק"א.

ב. ואף על גב ש"מיטב שדהו" נאמר לגבי שן ורגל, ואילו **"ישיב"** נאמר לגבי בור, אין לחלק, דהא ילפינן כולו כ"ד

רש"י שלשונו של רבי עקיבא אינה מתאימה, כי אם בא להקל, כיצד מתפרש המשך הלשון **"וקל וחומר להקדש"**, שגם בו יש להקל? וראה בהערות בחברותא על התוס'.

ואולם **בתוס' רבנו פרץ** הקשה לפירוש רש"י: וקשה לפירושו, מאי גריעותא? פעמים יכול להיות דהוי יפוי כח, כשזיבורית דידיה לא שויה כעידית דניזק, דיהיב ליה מעידית דמזיק אעפ"י שהוא חשוב מעידית דניזק, כדאמר לעיל גבי אהני קרא. ולפי זה, אין זה נחשב כקולא.

והריטב"א בגיטין שם, מפרש בפירוש הראשון: מאי קל וחומר להקדש, דהא לאו לחומרא הוא גבי הקדש לאשתלומי מעידית דניזק, דליכא דגריע מיניה, דכיון דמזיק הקדש חייב, דבר פשוט הוא דמעידית דניזק משתלם מיהת. ומאי רבותא אשמעינן גבי הקדש להשתלם מעידית דניזק. ומביא שם פירוש נוסף, וכתב: ומיהו, פירוש קמא נראה עיקר, **וכן פירש רש"י**. ולפי זה, אין הפירוש שלשון רבי עקיבא אינו מובן, אלא שעצם הדבר אינו מובן לשם מה נדרש לימוד הקל וחומר, ולדברי הריטב"א מתיישבים נמי קושיות הראשונים הנ"ל.

והתוס' פירשו ששאלת הגמרא היא: מה בא הקל וחומר לומר? הרי את עצם החיוב בתשלום הנזק אנו לומדים מ"רעהו" כפי שנתבאר, ובהכרח בא הקל וחומר רק לענין מיטב. ורבי ישמעאל נחלק רק על עצם חיוב התשלום של נזקי הקדש, אבל גם הוא מודה שאילו היה חייב, היה עליו לשלם ממיטב. ואם כן, הלשון שרבי עקיבא בא לחלוק על רבי ישמעאל אינה מתאימה, כי לענין מיטב הוא לא נחלק.

7. מסקנת הגמרא היא, שעיקר מחלוקתם היא אי בדניזק שיימינן או בדמזיק. והעירו האחרונים שבלשון רבי עקיבא **"לא בא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידית"** לא מתבאר העיקר במה הוא נחלק.

ויש שביארו לפי דברי **הישועות דוד** המבאר בטעם רבי